

ZÁKLADY OBRÁBĚNÍ

Teorie obrábění, základní druhy třískového obrábění

Z historie obrábění

Před desítkami tisíc let (50 000let) – ruční obrábění nástroji z pazourku, např. obrábění dřeva, kostí, rohoviny.

5000 př.n.l. obrábění nežel. kovů (měď a její slitiny).

2000 př.n.l. nástroje ze slitin Fe.

Strojní obrábění:

Okolo 1500 n.l. soustruh sestrojený Leonardem da Vincim.

18 stol. - průmyslová revoluce, soustruh s mech. pohonem.

19 stol. – rozvoj obráběcích strojů.

20. A 21. stol – NC stroje, vývoj nových nástrojových materiálů a pokročilých konstrukcí nástrojů (TiC a WC – slinuté karbidy, povlaky a vrstvy zlepšující životnost TiAlN, nanokompozity).

Základní pojmy z obrábění

Obrábění – obráběním získáváme z polotovaru součást splňující konstrukční požadavky (kvalita, rozměry, přesnost).

Řezání – je odebírání částic materiálu ve tvaru třísky břitem řezného nástroje.

Obrobek – je obráběný nebo obrobený předmět (součást).

Řezný pohyb – vykonává nástroj nebo obrobek, za účelem dosažení řezného pohybu (tj. oddělování materiálu z obrobku):

- **Hlavní pohyb** - základní pohyb obráběcího stroje, může být přímočarý, otáčivý, složený.
- **Pohyb vedlejší** (posuv) – pohyb nástroje nebo obrobku, který spolu s hlavním pohybem umožňuje obrábění.

Základní druhy strojního obrábění

Obrábění:

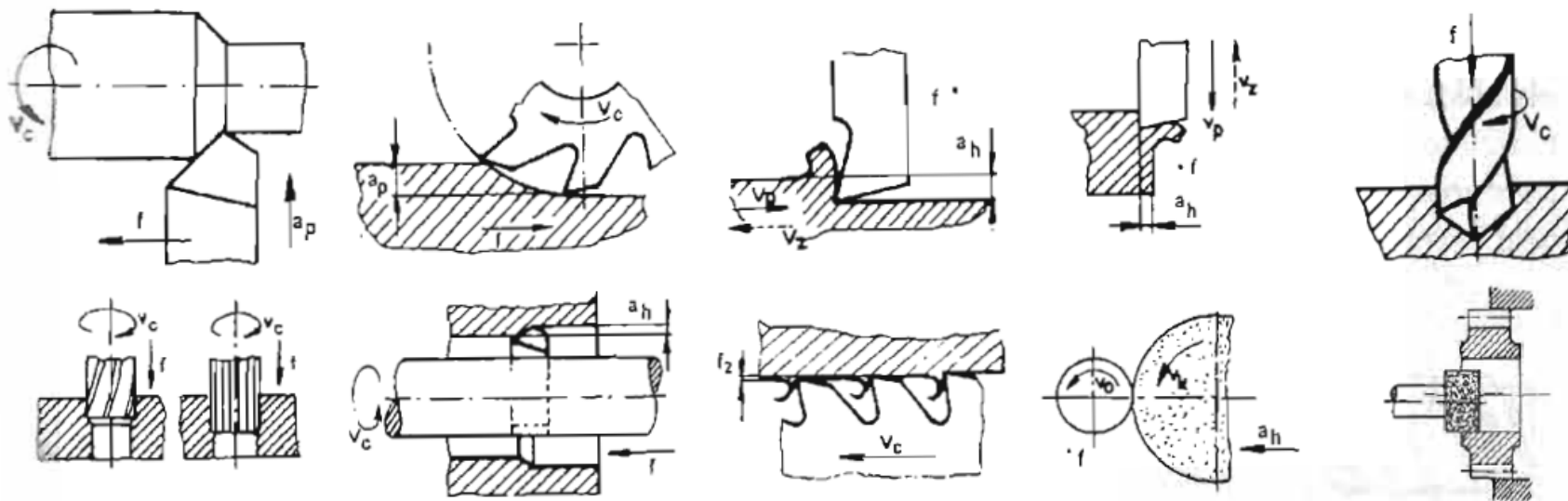
- Výrobní (základní) – hrubování, obrábění na čisto s běžnou přesností.
- Dokončovací (dosažení vyšší kvality a přesnosti).

Dělení podle principu úběru materiálu:

- Třískové (mechanické).
- Nekonvenční (fyzikální a chemické) metody.

Třískové obrábění

K úběru materiálu dochází odřezáváním třísek materiálu nástroji s definovanou geometrií nebo zrnky brusiva.

Moderní stroje umožňují provádět i dokončovací operace na jedno upnutí.

Soustružení

Nejpoužívanější metoda pro výrobu rotačních ploch. Lze obrábět vnější i vnitřní válcové i kuželové plochy, tvarové rotační plochy.

Soustružení:

Hlavní pohyb – je rotační a koná ho obrobek.

Vedlejší pohyby – jsou posuvné a vykonává je nástroj.

Nástroj – soustružnický nůž.

Moderní soustružnické nože s břitovými destičkami ze slinutých karbidů nebo keramickými řeznými destičkami.

Soustružení pojmy

Rychlost posuvu – rychlost břitu nástroje proti obrobku ve směru posuvu (mm.min, mm.ot).

Přísuv – pohyb, kterým se nástroj nastavuje do pracovní polohy.

Hloubka řezu – vzdálenost mezi obrobenou a obráběnou plochou (mm).

Charakteristiky obrábění – řezné síly a řezný výkon.

Hloubka řezu, posuv, řezná rychlost se předepisují v technologických postupech obrábění!

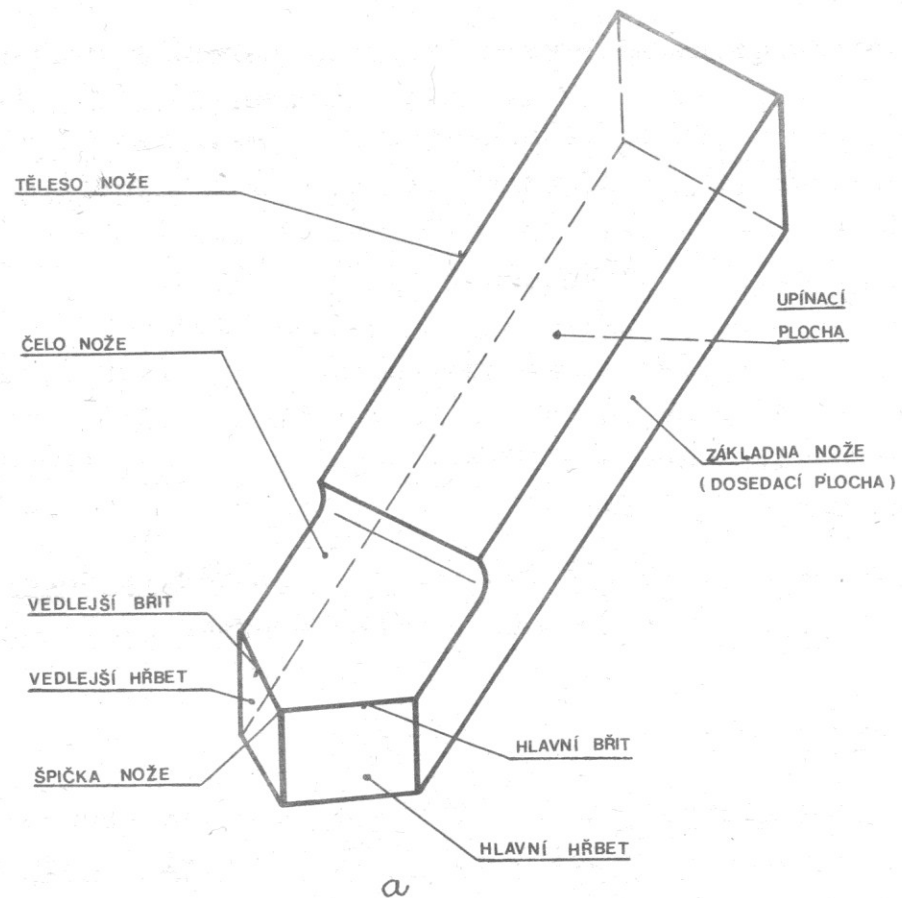

Řezný nástroj

Řezný nástroj se skládá z těla a břitu.

Břit – pracovní část nástroje,

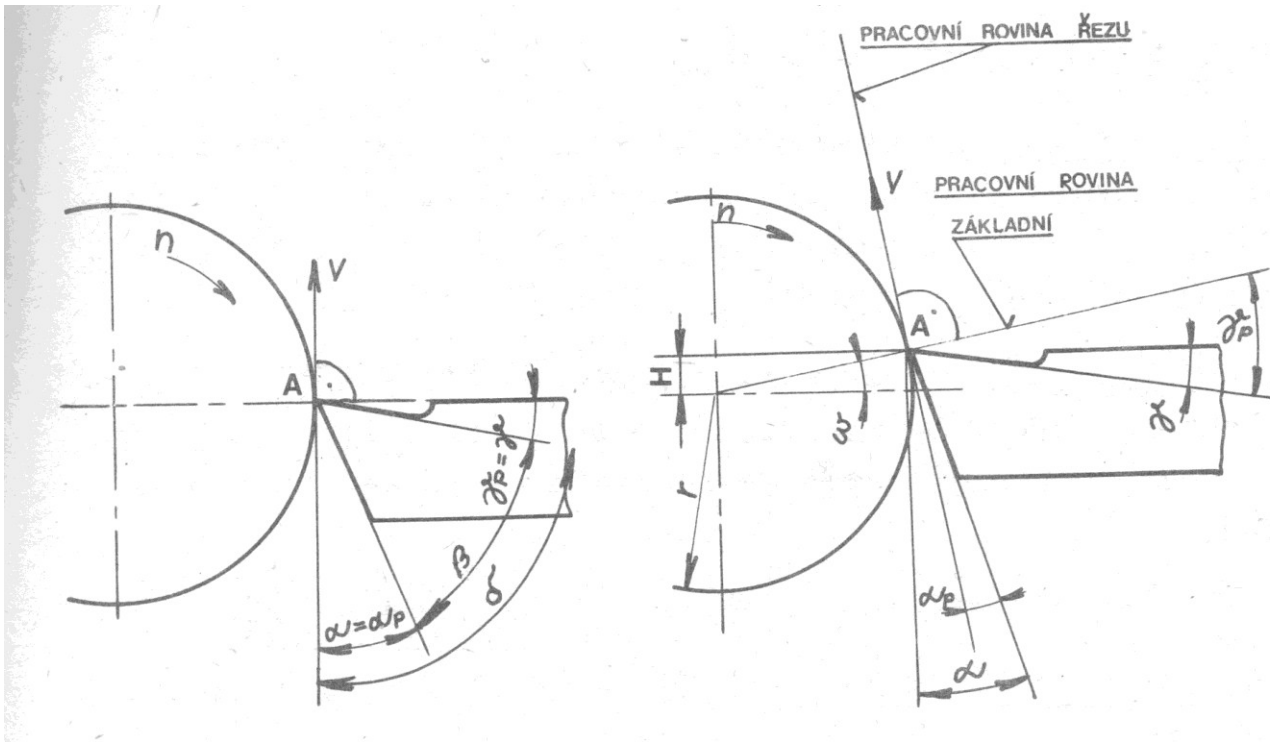
Ostří – průsečnice čela a hřbetu.

Pracovní úhly

Pracovní úhly – jejich velikost závisí na postavení břitu proti obrobku.

Tvorba třísky

Materiál odřezávaný z povrchu břitem nástroje tvoří třísku.

Tvorbu třísky předchází intenzivní plastická deformace.

Tříska může být:

- Plynulá (plastické materiály – oceli)
- Vrstvená
- Drobená nebo vytrhávaná (křehké materiály – litiny)

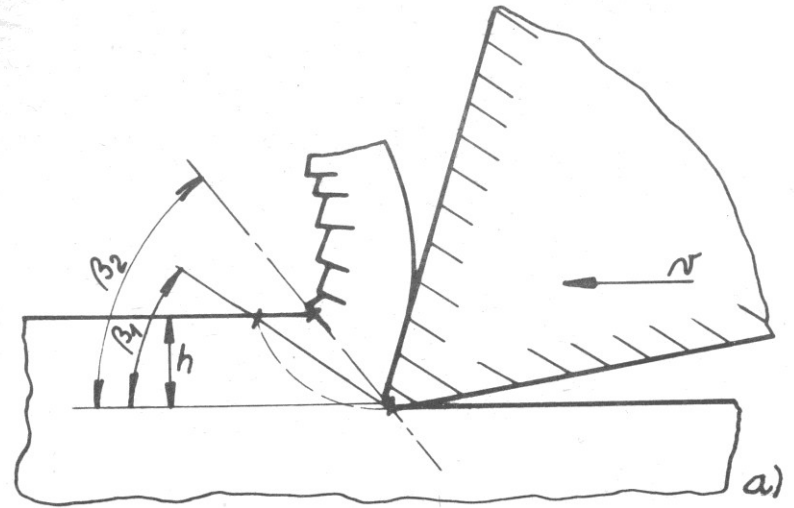
Nárůstek – vytvoření vrstvy materiálu na břitu nástroje:

- zhoršuje kvalitu,
- způsobuje kolísání řez. síly,
- způsobuje nebezpečí vylomení břitu.

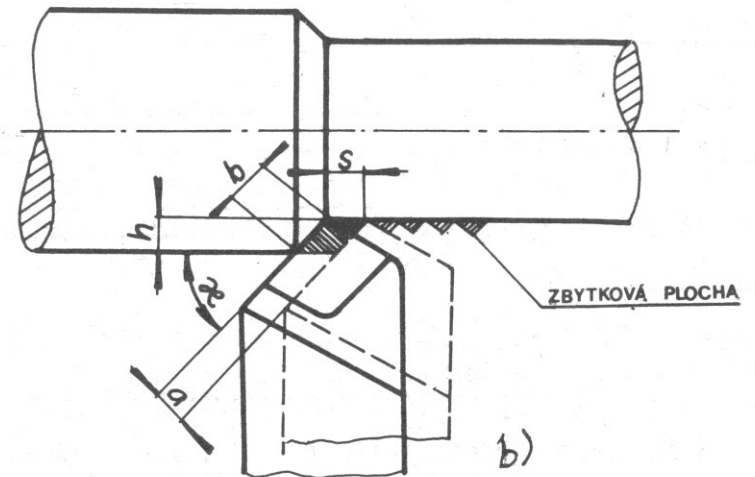
Tvorba třísky

Teor. průřez třísky:

$$S_t = a \cdot b = s \cdot h \text{ (mm}^2\text{)}$$

113 a)

113 b)

Řezná síla a řezný odpor

Proces tvorby třísky je komplexní proces zahrnující pružnou a plastickou deformaci, tření ap.

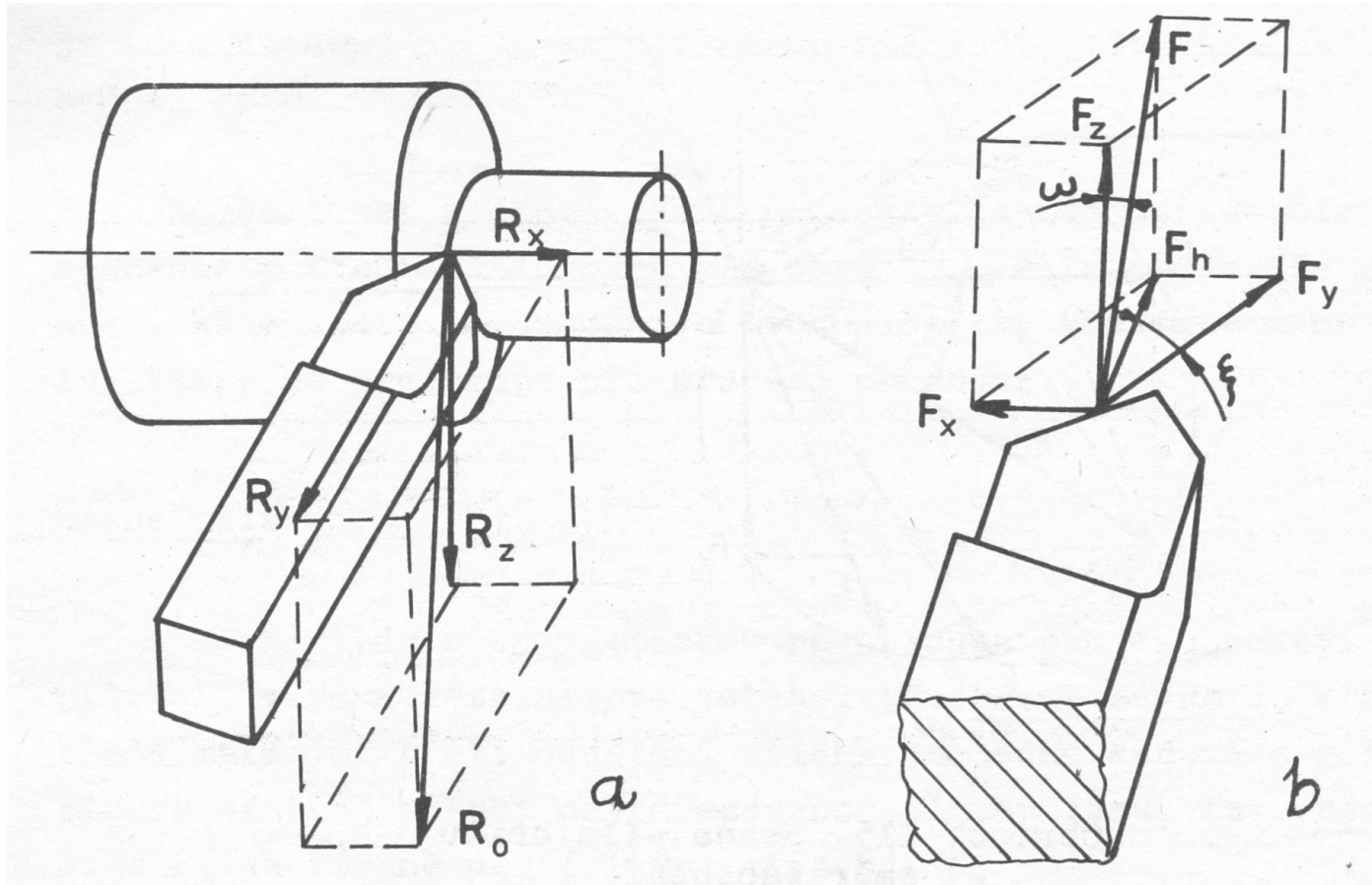
Celková práce řezání (A):

$$A = A_{el} + A_{pl} + A_{tř} + A_{povrch}$$

Řezná síla (F) – síla, kterou působí nástroj na plochu řezu.

Řezný odpor (R) – odpor, který klade materiál proti oddělení třísky.

Řezná síla a řezný odpor

Řezná síla a řezný odpor

Celková řezná síla (F):

$$F = \sqrt{F_x^2 + F_y^2 + F_z^2} \quad (\text{N})$$

F_x, F_y, F_z – axiální, radiální síly a síla ve směru řezného pohybu (složky celkové řezné síly F)

Měrný řezný odpor (p):

$$p = \frac{F_z}{S_t} \quad (\text{N})$$

Průřez třísky při soustružení: $S_t = a \cdot b = s \cdot h$ (mm²)

Teplo a chlazení při obrábění

Práce vynaložená na řezání se přeměňuje z největší části na **teplo** (až z 90%).

Vznikající teplo ovlivňuje proces řezání:

- Obrobek (jakost povrchu, přesnost tvaru).
- Nástroje (tvrdost nástroje, trvanlivost břitu).

Chlazení při obrábění – největší část tepla odchází třískou, snaha o odvod tepla chladícím prostředím.

Řezné kapaliny (vodní roztoky, řezné emulze, oleje):

- Zlepšení chladících a mazacích účinků.
- Nesmí vyvolávat korozi a reagovat s nástrojem nebo částmi stroje.
- Málo pěnové a hygienicky nezávadné.

Produktivita práce

Produktivitu práce při obrábění hodnotíme z hlediska pracnosti, tj. výrobním časem potřebným k obrobení součásti.

Celkový výrobní čas:

$$t_c = t_v + t_s$$

t_v – vedlejší čas (upnutí obrobku, seřízení stroje, ..)

t_s – strojní čas (čas, kdy nástroj obrábí součást)

Při soustružení t_s (čas potřebný k soustružení délky L):

$$t_s = \frac{L}{s \cdot n}$$

L – soustružená délka (mm)

s – posuv (mm.min⁻¹)

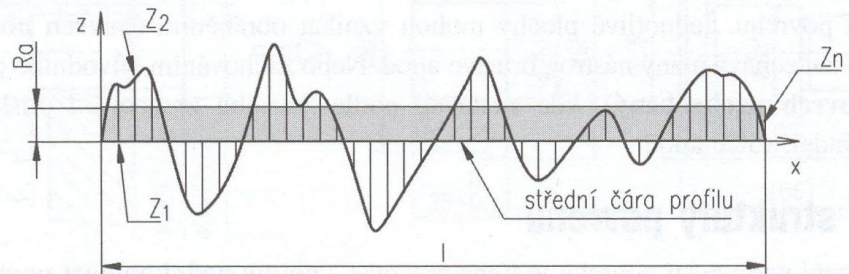
n – otáčky za min

Kvalita - obrábění

Kvalita výsledků obrábění je dána:

- geometrickým tvarem,
- přesností dosažených rozměrů,
- kvalitou obrobeného povrchu (zpevnění povrchu, drsností, ..).

Drsnost povrchu – nerovnosti na obrobené ploše vytvořené stopami řezného nástroje

Výpočet průměrné aritmetické úchylky profilu R_a :

$$R_a = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |z_i| = \frac{|z_1| + |z_2| + |z_3| + \dots + |z_n|}{n}$$
$$R_a = \frac{1}{l} \int_0^l |z(x)| dx$$

Kva

Výrobní metoda	Přesnost rozměrů (stupěň přesnosti)		Drsnost povrchu obrobené plochy	
	střední hospodárná	dosahovaný rozsah	střední hospodárná	dosahovaný rozsah
soustružení - hrubování	13	11-14	12,5	12,5-100
na čisto	10	9-11	3,2	1,6-12,5
vrtání šroubovitými vrtáky - bez vedení	13	12-14	6,3	-
s vedením	12	10-13	3,2	-
vyvrtávání na vyvrtávacím stroji - hrubování	12	11-14	25	12,5- 50
na čisto	10	9-11	3,2	1,6- 6,3
vyhrubování	9	9-11	3,2	-
vystružování - ručně	6	6- 8	1,6	-
strojně	8	7- 9	0,8	-
frézování - válcovou frézou, hrubování				
L do 300 mm	12	10-13	25	12,5- 50
jemné frézování, nástroj SK	6	5- 7	0,8	0,4-1,6
hoblování - hrubování				
L 300 mm	12	12-13	50	25 -100
na čisto L 300 mm	10	9-11	6,3	3,2-12,5
protahování - hrubování	8	7- 8	1,6	0,8- 3,2
na čisto	7	5- 7	0,4	0,1- 0,8
broušení - hrubování čelem obvodem	10	9-11	3,2 1,6	-
lapování - normální	4	3- 4	0,1	0,5- 0,2
superfinišování na čisto	4	3- 5	0,1	0,05- 0,2
honování - dokončovací	6	5- 7	0,2	0,1- 0,2
leštění			0,1	0,0125-0,2
zaškrabávání			0,4	0,2- 0,8

Hlavní části obráběcích strojů

Části obráběcích strojů:

- Lože, stojany, saně, suporty,
- pohony a převodová ústrojí,
- upínání obrobků,
- přípravky.

Soustruhy

Soustruhy podle uspořádání:

- Hrotové a univerzální,
- revolverové,
- čelní a svislé (karusely),
- poloautomatické, automatické
speciální.

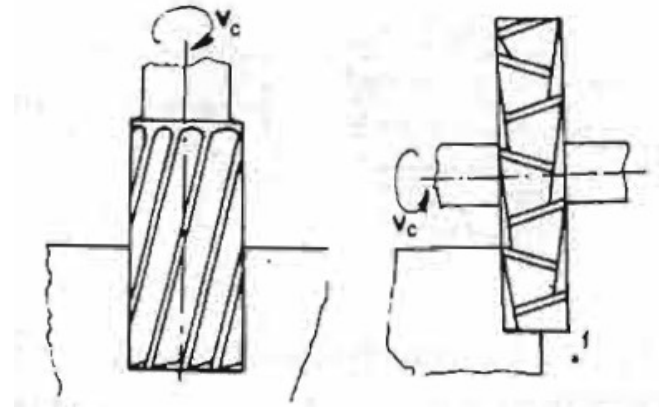

Frézování

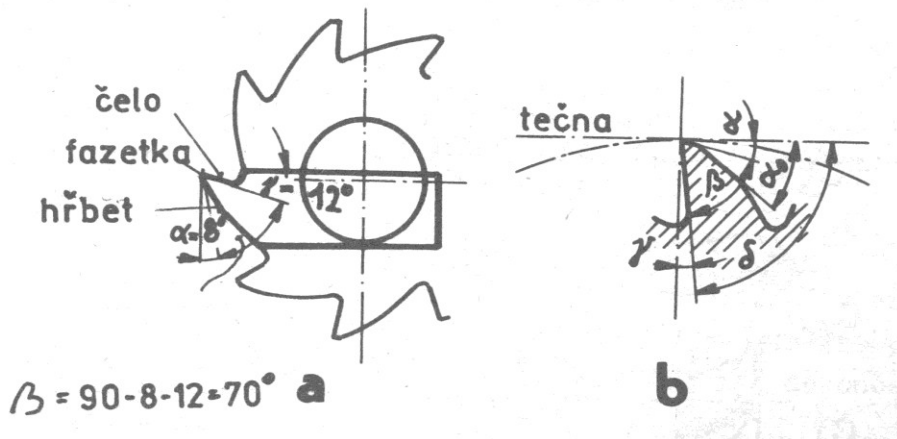
Frézováním se obrábí rovinné plochy, ale i profily a drážky.

Hlavní řezný pohyb koná několikahřitý nástroj – **fréza**

Frézování: - čelní
                          - obvodové

Geometrie hřítu vále frézvy

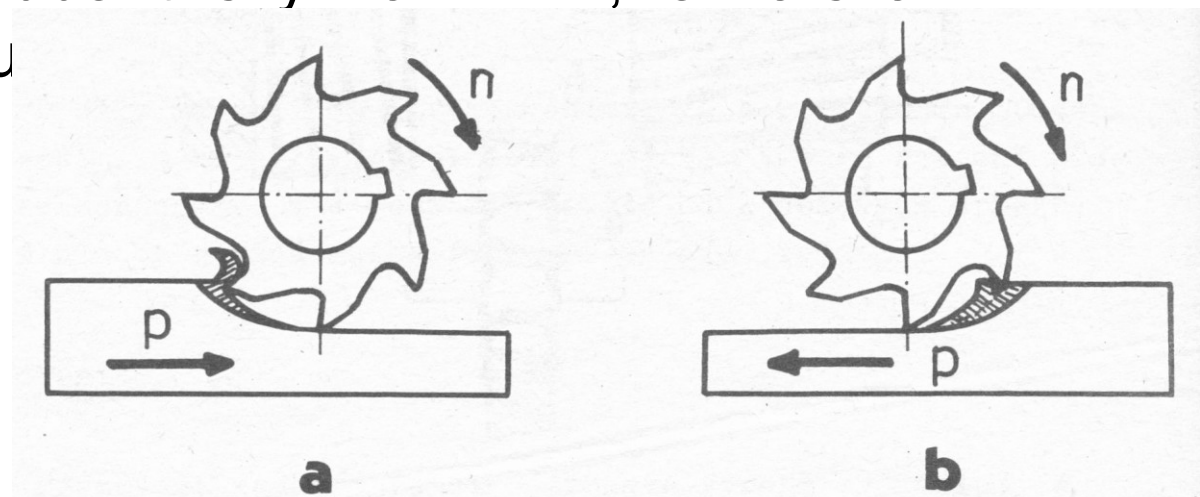
Frézování sousledné a nesousledné

Podle vzájemného pohybu frézy a obrobku:

- frézování nesousledné (a),
- frézování sousledné (b).

Nesousledné f. – odběr třísky min.-max., bez rázů, řezná síla jde nahoru a nepříznivě působí na upnutý obrobek.

Sousledné f. – odběr třísky max.-min., řezná síla přitlačuje upnutí frézy.

Frézky

Stroj používaný k frézování se nazývá **frézka**.

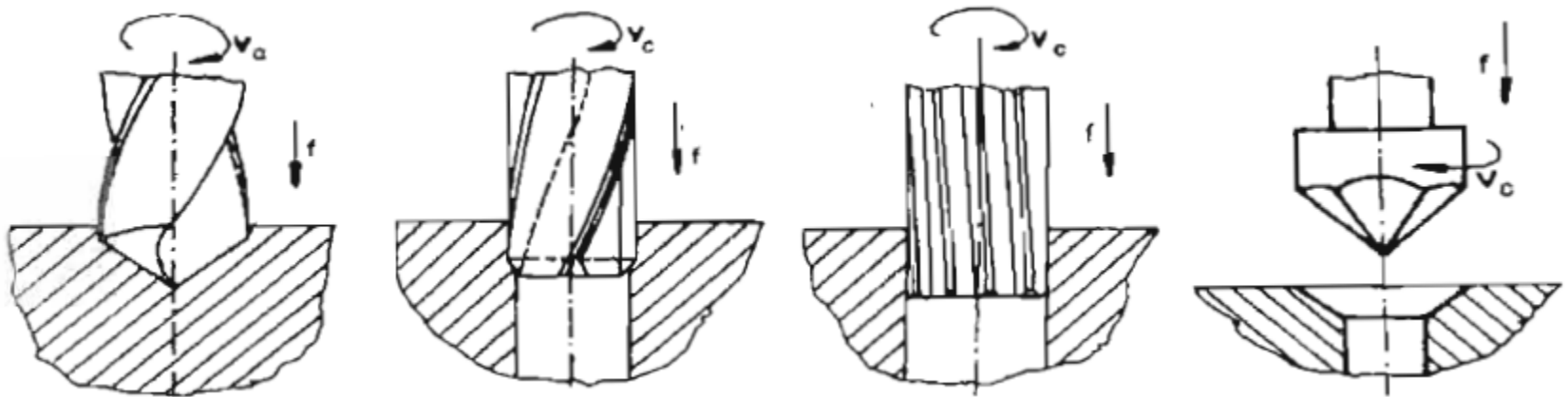
Podle konstrukce lze frézky dělit:

- Frézky konzolové (svislé, vodorovné, univerzální),
- Frézky rovinné,
- Frézky kopírovací,
- Frézky speciální.

Vrtání a vyvrtávání

Vrtání je jeden z nejstarších způsobů obrábění, zhotovování děr, jejich dokončování a úprava čelních ploch (vrtání, vyhrubování, vystružování,

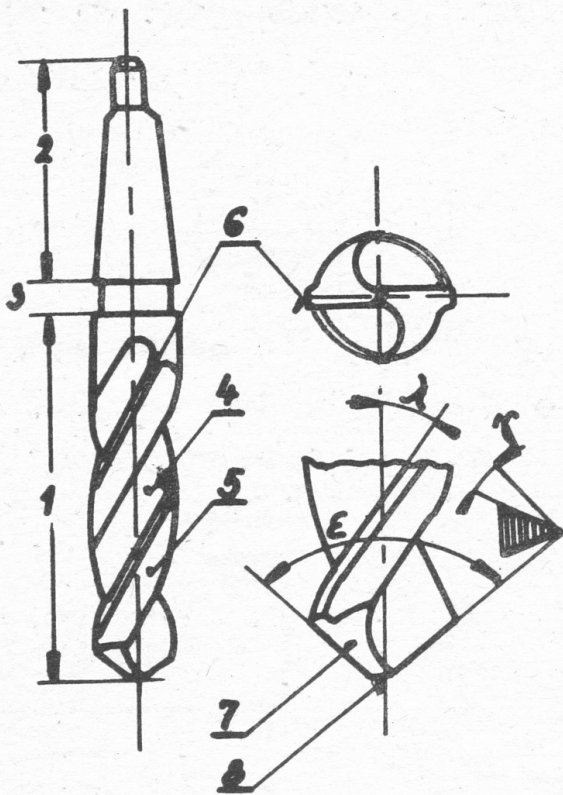

Hlavní řezný pohyb koná nástroj – **vrták**.

Vedlejší pohyb přímočarý posuvný koná také nástroj.

Nástroj – nejčastěji šroubovitý vrták.

Šroubovitý vrták

Obr. č. 178. Šroubovitý vrták

1 - tělo vrtáku, 2 - stopka,
3 - krček, 4 - drážky,
5 - hřbet, 6 - fazetka,
7 - hrot, 8 - příčné ostří

Vrtačky a vyvrtávačky

Vrtání se provádí **na vrtačkách**.

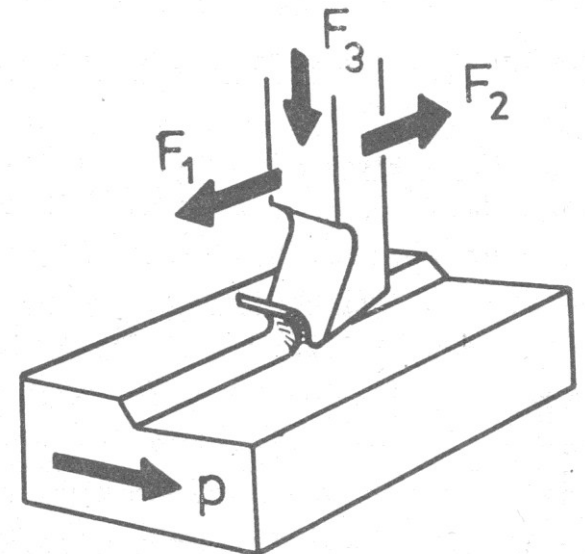
Vrtačky mohou být:

- ruční (malé otvory při montáži, běžné elektrické vrtačky)
- stolní,
- sloupové a stojanové,
- několikavřetenové vrtačky,
- lé vyvrtávačky apod.

Hoblování

Hoblování se používá k vytváření delších vodorovných, svislých nebo šikmých ploch.

Hlavní řezný pohyb vykonává obrobek upevněný na loži hoblovky, zpětný pohyb lože je naprázdno (břit nože se zvedne a pohybuje se nad obráběnou plochou) a následně dochází k posuvu nože do záběru.

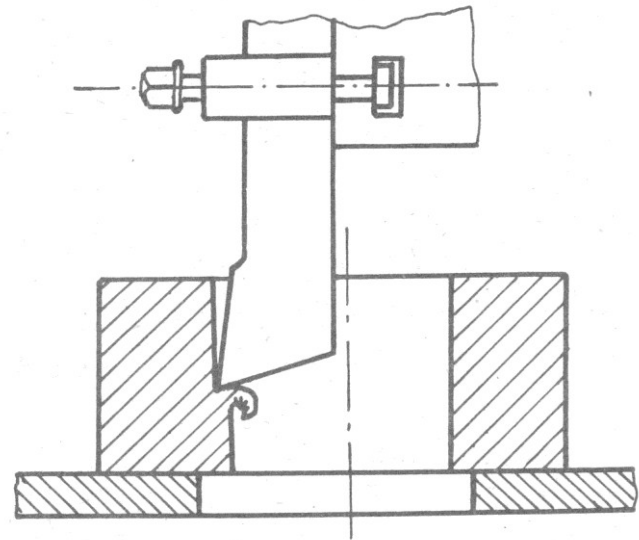
Obrážení

Podobné použití jako hoblování, vhodné pro výrobu tvarových drážek ap.

Hlavní řezný pohyb vykonává nůž.

Obrážečky:

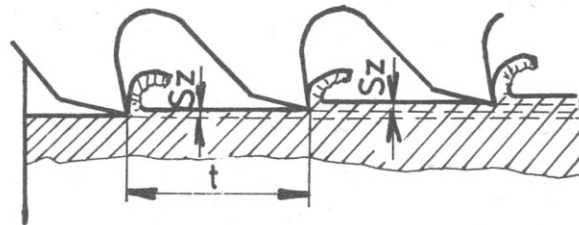
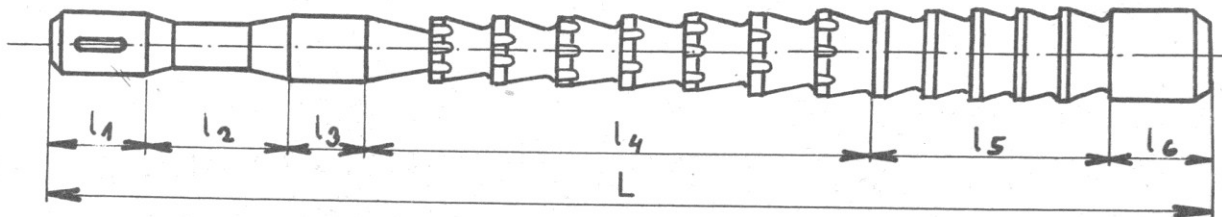
- vodorovné,
- svislé.

Protahování

Protahování produktivní způsob obrábění, ve velkosériové výrobě nahrazuje frézování, hoblování a obrážení. Lze vyrábět tvarové otvory i plochy.

Nástrojem je mnohabřitý protahovací trn.

Obr. č. 209. Protahovací trn

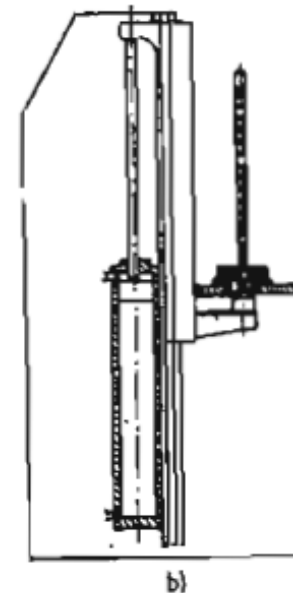
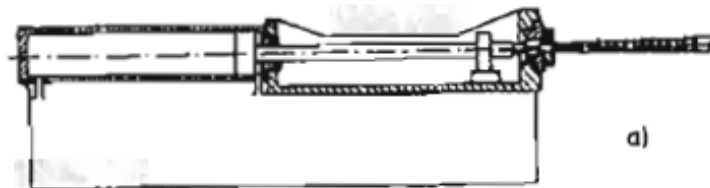
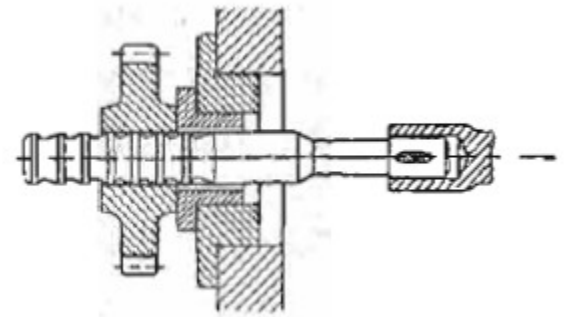
l_1 - upínací část, l_4 - řezací část, l_3 - vodící část, l_5 - kalibrovací část

Protahování

Stroj – **protahovačka**:

- vodorovná (a),
- svislá (b).

Protahovačky s hydraulickým pohor

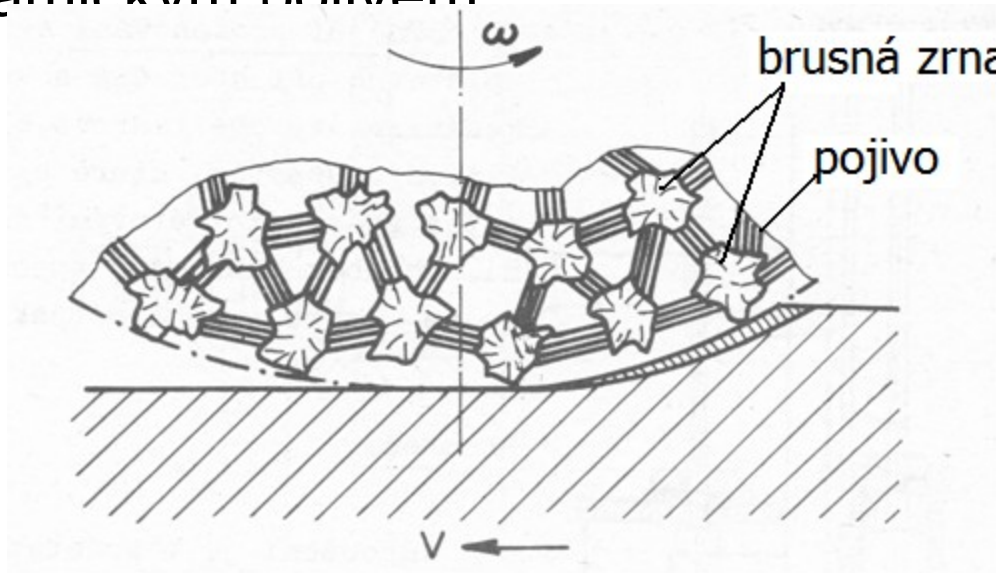

Broušení

Broušení je třískové obrábění mnohabřitým nástrojem. Zrna brusného kotouče tvoří nepravidelně rozložené břity.

Jednotlivá brusná zrna stmelena organickým nebo keramickým pojivem

Brusné kotouče

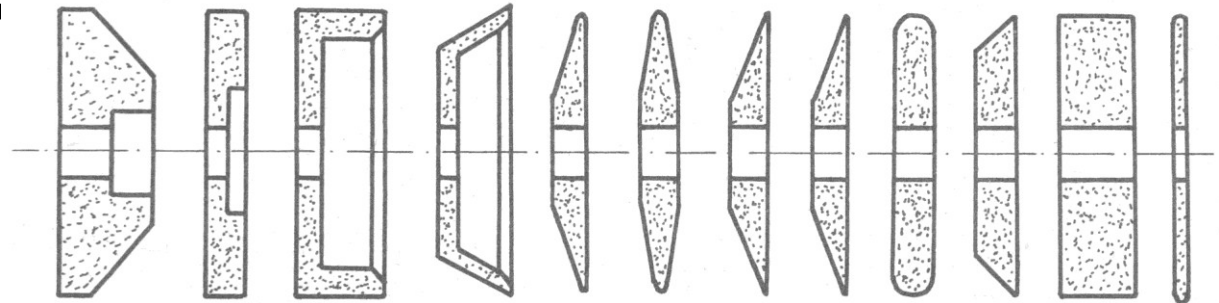
Řezné rychlosti broušení se pohybují v rozmezí 10-100 (200) m.s⁻¹.

Vlastnosti brusných kotoučů:

- velikost zrn brusiva,
- tvrdost (odpor zrn proti vylomení).

Optimální tvrdost kotouče – tvrdé (otupování zrn),
měkké (vydrolování zrn).

Při přesném broušení – chlazení (zabrání se deformacím :

Brusky

Přídavky na broušení 0,3 - 0,1 mm.

Brusky:

- ruční (hrubé broušení),
- brusky pro přesnou výrobu: hrotové, bezhroté, rovinné, brusky na otvory, zvláštní brusky např. na závity, ozubení.
- brusky k ostření nástrojů.

Závěr

Literatura:

- [1] Vondráček, F. *Materiály a technologie I a II*, 1985, 243+244s.
- [2] Mádl, J. a kol. *Technologie obrábění III*. ČVUT, 2000, 81 s.
- [3] Hluchý, M., Kolouch, J. *Strojírenská technologie 1*. Scientia, 2007, 266 s.